

בין בוכרה ואפגניסטן לארץ ישראל

סמיכה לשחיטה שניתנה על תנאי

בקנדהאר שבאפגניסטן

מאת בן-ציון יהושע-רז

במאה העשרים לא נודע על התיישבות יהודית בקנדהאר (Qandahar), שבדרום אפגניסטן. לפנינו תעודת סמיכה לשחיטה, המספרת לראשונה על משפחה יהודית בקנדהאר בראשית שנות ה-30 של המאה ה-20. התעודה המובאת כאן¹ מעידה גם על העזרה ההדדית של הקהילות היהודיות של מרכז אסיה שפתחו את ליבם ואת ביתם לפליטים קשי יום. יתר על כן, התעודה גם מלמדת על אישיותו של רבה של טשקנט, שהבין את צורך השעה והמקום והעניק בכורח הנסיבות סמיכה לשחיטה גם למי שלא הוכשר לכך. התעודה נכתבה בקנדהאר על-ידי הרב יוסף חיים בן פנחס [פנחסוף טשקנטי], רבה של טשקנט, שנמלט מברית המועצות וביקש להגיע לארץ ישראל. בדרכו חנה הרב בקנדהאר, הנמצאת על אם הדרך להודו [פקיסטן בימינו] והתאכסן בביתה של משפחה יהודית שפתחה את ביתה ואת לבה לפליטים שנמלטו מברית המועצות². התעודה מלמדת על אחד ממסלולי הנדודים של הפליטים בשנות ה-30 של המאה ה-20: גניבת הגבול לאפגניסטן באזור מאזר-י שאריף – הראת, קנדהאר, נמל קראצ'י [בהודו עד 1947 ופקיסטן בימינו], או נמל בומביי [כיום מומביי] בהודו ומשם דרך הים עלו לארץ ישראל³.

סיפורה של משפחה יהודית יחידה בקנדהאר

בראש המשפחה היהודית בקנדהאר עמד מנשה בן מנשה בן מולא יוסף מולאיוף. הוא נולד יתום בשנת 1889 בעיר הראת שבמערב אפגניסטן ונשא את שם אביו שנפטר בזמן הריונה של אימו. המשפחה התייחסה לרב המקובל מולא אור שרגא מיזד, שיוחסו לו מעשי נסים, שהפליאו אף את המוסלמים⁴. לפי

¹ תודתי נתונה למר משה חי בן מנשה, שהמציא לי צילום של תעודת הסמיכה שניתנה לאביו ותצלום משפחתי והוסיף מידע על משפחתו בקנדהאר ובקראצ'י עד לעלייתם לארץ.
² לאחר חלוקתה של הודו בשנת 1947 מעבר הגבול היה לפקיסטן.
³ מסלולים נוספים, שעליהם הצבעתי בספרי (ראה יהושע-רז-מנדחי ישראל באפגניסטן, עמ' 185):

א. בוכרה – צ'אהר-ג'ו – מארי, מרב (Mari, Marv) – משהד – טהראן;
ב. אשחאבאד, בירת טורקמניסטן, משם דרך המדבר והרי קופט למשהד או לטהראן.
ג. סמרקנד – תרמז בדרום אוזבקיסטן (1,130 ק"מ), גניבת הגבול האפגני, משם למשהד,

טהראן

שבה קיבלו סרטיפיקטים ועלו לארץ;

ד. מעבר חוקי, כביכול, באמצעות דרכונים שהנפיקו קונסוליות זרות תמורת שלמונים.

⁴ הרב אור שרגא נולד בעיר יזד ככל הנראה בראשית המאה ה-18 ונפטר בעיר יזד בשנת תקנ"ד (1794). נשארו ממנו שתי איגרות: האחת נכתבה בשנת תקמ"ב (1782) ובה פנייה ליהודי משהד לסייע לשד"ר (שלוחא דרבנן), שליח שנשלח לאסוף תרומות לטובת מוסדות

המסורת, המשפחה עברה מיזד להראת שבאפגניסטן, בדומה לרבים מיהודי יזד. סבא רבא שלו מולא יוסף חיים היה תלמיד חכם ומלמד תינוקות של בית רבן ונאמר עליו שהיה שקוע כל הימים בקריאה ב"ספרים גדולים" (כנראה תלמוד). האם האלמנה פרנסה את ילדיה כמיילדת וכמרפאה עממית אצל יהודים ולא יהודים בעיר הראת ובכפרים הסמוכים אליה. בהגיעו למצוות נשלח מנשה-הבן כ'שאגרד' [שוליית סוחרים] בערי המסחר, כמקובל אצל יהודי אפגניסטן⁵. כעבור שנים אירסו לו את קרובת המשפחה לאה, שהייתה אז בת תשע שנים. הוא נשא אותה לאישה בהגיעה לגיל שתיים-עשרה⁶. בראשית שנות ה-30 של המאה ה-20 הגיע מנשה-הבן לעיר קנדהאר, שבה הקים סוכנות למכונות תפירה של חברת 'זינגר', שנחשבה לפאר הקדמה באותם זמנים. כל עובר אורח יהודי, בדרכו להודו ומשם לארץ ישראל, התאכסן בביתו וסעד על שולחנו, כפי שמעיד בעל הסמיכה לשחיטה: "בראותי כי הוא איש ירא שמים ובעל גמילות חסדים ומכניס אורחים"⁷.

שכנותיה של אפגניסטן ממערב למזרח:
איראן, טורקמניסטן, אוזבקיסטן, טג'יקיסטן, סין, פקיסטן (עד 1947: חלק מהודו)

הסמיכה לשחיטה במקום המבודד הזה הייתה חיונית ביותר כדי להזין את אורחיו שהגיעו לקנדהאר מותשים מן הדרך הקשה שעברו בה מהרפובליקות הקומוניסטיות של מרכז אסיה, שם גנבו את הגבול, ועד הגיעם לתחנתם

בארץ ישראל, חכם אליהו מהעיר חברון; האיגרת השנייה נכתבה בשנת תקמ"ג (1783), גם היא ליהודי משהד. באיגרת בקשה לאלץ יהודי בשם יצחק בן יהודה כהן לדאוג לפרנסת אשתו שננטשה כעגונה ללא עזרה בעיר יזד. באיגרת זו הרב אור שרגא מבקש, שבמקרה שאין הסיוע אפשרי, ישלח הבעל גט לאשתו ראה בן-צבי-מחקרים ומקורות (תשכ"ו), עמ' 297, 305-308. על תולדות הרב אור שרגא וצאצאיו ראה 'מיזד לארץ הקודש', עמ' 141-200; מזרחי-בין ישראל לפרס, עמ' 138-140; 214. נצר-יהודי איראן, עמ' 128. קברו של הרב אור שרגא נמצא בפאתי העיר יזד ונחשב למקום קדוש ליהודים ולמוסלמים.

⁵ ראה יהושע-רז-מנדחי ישראל באפגניסטן, עמ' 347-350.
⁶ על מנהגי חתונה בקרב יהודי אפגניסטן, ראה יהושע-רז-מנדחי ישראל באפגניסטן, עמ' 392-396.

⁷ על הסולידריות היהודית ועל הכנסת האורחים של יהודי אפגניסטן פליטים, ראה רבין-זרח כוכב מיעקב, עמ' ריא. על עזרתם של יהודי אפגניסטן לפליטים הבוכאים שגנבו את הגבול, ראה: יהושע-רז-מנדחי ישראל באפגניסטן (1992), עמ' 185-188. על עזרתם של אנוסי משהד לקהילות יהודיות אחרות בפעולות הצלה, בסיוע כלכלי ובמעשי חסד, ראה: יהושע-רז-מנדחי ישראל באפגניסטן (1992), עמ' 146-147.

בקנדהאר. הפליטים עברו מסלול של סכנות והיו קרבנות של פגעי מזג אוויר, שודדים, נוכלים מברחי גבול ומעצרים בידי משמר הגבול הסובייטי ומשמר הגבול האפגני⁸. המסמך ר' יוסף חיים בן פינחס כותב על כך בתעודה: "מפני טורח הדרך הרחוקה ובפרט מפני החלשות [הגופנית] ומזג האויר ושרב ושמשי⁹. יען כי כל הדרכים בחזקת סכנה, לכן באתי להקל עול בא[ו]רחים עוברי דרך להשיב נפשם מפני טורח הדרך והרשיתי לאיש הנז"ל [-הנזכר לעיל] לשחוט עופות בשבילו ובשביל העברים הא[ו]רחים עוברי דרך"¹⁰.

בעל תעודת הסמיכה נהג בקולא במארח מנשה בן מנשה, אך הסמיכה שהעניק לו הייתה זמנית ובכפיפות לתנאי המקום. מנשה בן מנשה סח לתומו, שמעולם לא למד דיני שחיטה אלא הכשיר עצמו מתוך שראה שוחטים במלאכתם.

המשפחה בקראצ' לאחר הבריחה מקנדהאר (1935). משמאל - מנשה בן מנשה בן מולא יוסף מולאיוף, רעייתו לאה, שתי בנותיו שושנה (ימין) ומרים (שמאל) ובנו הפעוט מרדכי שנפטר בינקותו. טרם נולד אז בנו משה. עומדת: העוזרת זילפה.

המסמך לשחיטה – ר' יוסף חיים בן פינחס [פנחסוף-טשקנטי]

בריתם ההמונית של יהודים מברית המועצות האסייתית בשנות ה-30 הייתה פועל יוצא של תוכנית הנא"פ – Новая экономическая политика, НЭП – מדיניות כלכלית חדשה שהונהגה ברוסיה על-ידי לנין בשנת 1921. המדיניות החדשה חזרה חלקית וזמנית לשיטה הקפיטליסטית כדי לשקם את הכלכלה הרוסית לאחר מלחמת האזרחים. במסגרת הנא"פ ברית המועצות החזיקה בבעלות על הקרקעות והתעשייה הכבדה, אך הרשתה להפעיל עסקים פרטיים קטנים. יהודים רבים חשפו, עד לעלייתו של סטלין, את רכושם במסגרת התוכנית הקפיטליסטית של לנין, אולם לאחר שסטלין נבחר למזכיר הכללי של

⁸ ראה יהושע-רז-מנדחי ישראל באפגניסטן (1992), עמ' 184-188.
⁹ בחודשים יולי-ספטמבר משתוללות סופות חול בלתי פוסקות הקרויות: 'סופות 120 הימים' ('bad-i-sad-o-bist-roz') ומשתרעות מהראת בצפון מערב ועד לבלוצ'יסטן הפקיסטנית. הטמפרטורה מגיעה אז ל-45 מעלות ביום והמים קופאים בלילה. שמות המדבריות מעידים גם על תנאי החיים - 'דשטי-מארגו' ('מדבר המוות') ומדבריות האבן והחול. החורף הוא קשה ומגיע לנקודת הקיפאון ויורדים שלגים כבדים. ראה דופרי-אפגניסטן, עמ' 25-31.
¹⁰ ראה מישאל-בין אפגניסטן לא"י, עמ' 68-72.

המפלגה הקומוניסטית (1924) הוא השליט דיקטטורה זנח את "המדיניות הכלכלית החדשה" של לנין. סטלין הנהיג שורה של "תוכניות חומש" שבהם הולאמו מפעלים ואדמות לטובת מפעלי תעשייה ממשלתיים וקולחוזים¹¹. רכושם של היהודים שנחשף בימי הנא"פ של לנין הוחרם ונגזרו גזירות קשות. בתי-כנסת נסגרו, ספרי-תורה ותשמישי קדושה אחרים הועברו למרתפי הקג"ב. יהודים נאסרו או הוגלו. כ-4,000 יהודים שרצו להגן על עצמם ועל רכושם ברחו לאיראן או לאפגניסטן בדרכם לארץ ישראל, מסע שבמקרים מסוימים נמשך שנים. החל משנת תר"ץ (1930) מתחיל גל בריחה של יהודים מברית המועצות האסייתית. לא אחת הותירו הנמלטים מאחוריהם אישה עגונה ומשפחה ללא אמצעי מחיה. רבים מן הפליטים הגיעו לארץ בחוסר כול¹².

במקרה שלפנינו מדובר ביהודים בוכרים שגנבו את הגבול לאפגניסטן ובדרכם לארץ עברו את קנדהאר, שממנה הגיעו לבומביי (כיום מומביי) או לקראצ'י (כיום בפקיסטן), שתייהן ערי נמל. שם עלו על אונייה שהסיעה אותם לפורט סעיד – בדרכם אליה שטו דרך הים הערבי, מפרץ עדן, ים סוף ותעלת סואץ. מנמל פורט סעיד המשיכו בים התיכון לנמל חיפה.

ר' יוסף חיים בן פנחס, הידוע בשמו פנחסוף טשקנט, רבה של טשקנט בשנות ה-30 המוקדמות של המאה ה-20, נמנה על הפליטים שנמלטו מברית המועצות בעקבות הנא"פ. בטשקנט שימש כרב הקהילה, שוחט ומוהל, סופר סת"ם ועסק גם בקידושין ובגיטין. בדרכו לארץ ישראל חנה בקנדהאר ביום שישי, י"ב מנחם אב התרצ"ג – 4 באוגוסט 1933. בהגיעו לירושלים שימש כרב בשכונת הבוכרים בירושלים ובמקביל למד בישיבת 'פורת יוסף' בעיר העתיקה בירושלים¹³. בתעודה שלפנינו מתגלה ר' יוסף חיים כרב המבין את מצוקת השעה של הפליטים המגיעים לקנדהאר שבורים ורצוצים, כמו את בעייתה של המשפחה היהודית היחידה, החיה בעולם נוכרי ללא שוחט בעל סמיכה. לפי הגדרתו של ר' יוסף חיים: "מפני חסרון שוחט דמתא¹⁴, הוא שוחט עופות בעצמו ואוכל משחיטתו... רק יודע ה' [-חמישה] דברים המפסידין [-פוסלים] את השחיטה¹⁵ והסכין והשחיטה כדת וכהלכה, גם קבל על עצמו על איזו ריעותות¹⁶

¹¹ בנדרה-נאפ; ריצ'מן-נאפ; קגנוביץ-ברית יהודי בוכרה.

¹² רבין-זרח כוכב מיעקב, עמ' רלד נאמר: "בשנת תרצ"ה, עד הגיע מור אבי זצ"ל לארץ ישראל, היו בירושלים הרבה משפחות מנותקות, דהיינו: הנשים נשארו, והבעלים הגיעו ארצה וכן נשים אשר הגיעו לארץ ובעליהן נשארו בבוכרה. הללו פנו אל הרב [חזקיה הכהן רבין] שיפטור אותן מעגיונות".

¹³ אני מודה לידידי ד"ר גיורא פוזיילוב, שלדבריו מדובר בתעודה שכתב הרב יוסף ח' בן פנחס, פנחסוף טשקנטי. ממנו שמעתי על קורותיו של הרב בטשקנט ובירושלים. ראה פוזיילוב-מבוכארא לירושלים.

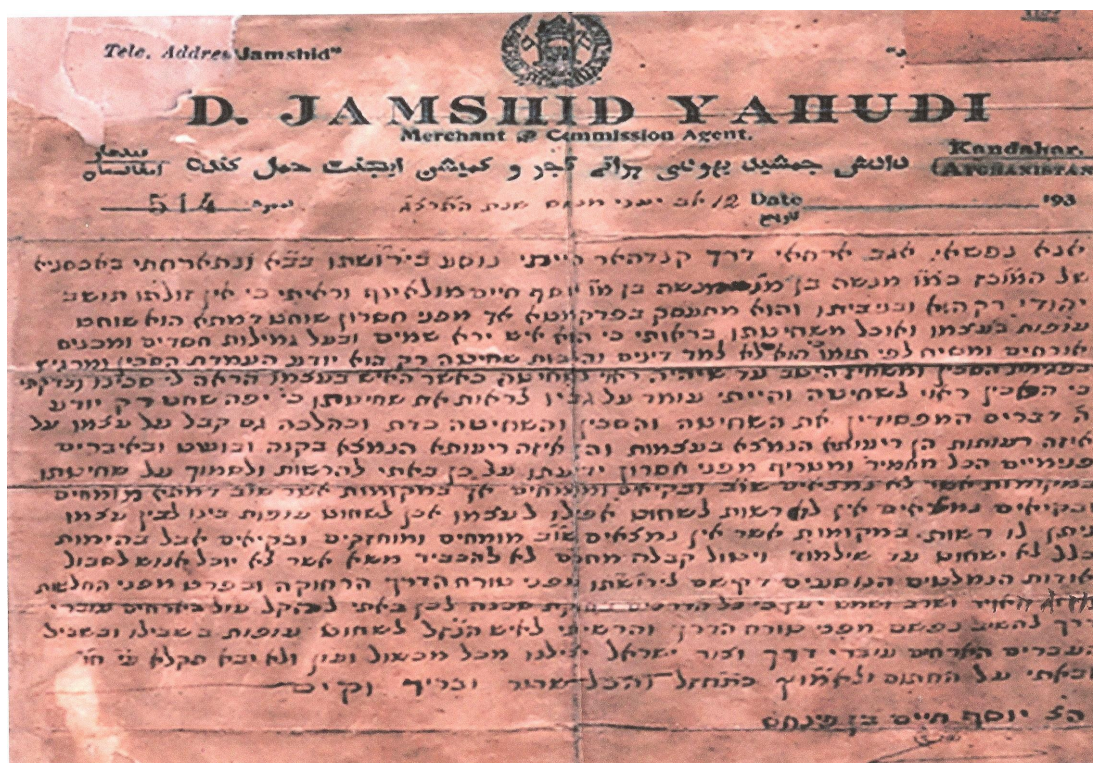
¹⁴ בעיר.

¹⁵ "זביחה זו האמורה בתורה סתם צריך לפרש אותה ולידע באי זה מקום מן הבהמה שוחטין, וכמה שיעור השחיטה, ובאי זה דבר שוחטין, ומתי שוחטין, והיכן שוחטין, וכיצד שוחטין, ומה הן הדברים המפסידין את השחיטה, ומי הוא השוחט, ועל כל הדברים האלו צונו בתורה ואמר וזבחת מבקרך וגו' כאשר צויתך ואכלת בשערך וגו' שכל הדברים האלו על פה צוה בהן כאשר תורה שבעל פה שהיא הנקראת מצוה כמו שביארנו בתחלת חבור זה" (רמב"ם, הלכות שחיטה, פרק א, הלכה ה).

¹⁶ ריבוי של רעותא, רעה שלילה צד חומרה בה, לפי אתיליד בה רעותא, נתגלה בשחיטה ספק טרפות (לפי חולין ט, א)

הן ריעותא הנמצא בעצמות והן איזה ריעותא הנמצא בקנה ובושט ובאיברים פנימיים, הכל מחמיר ומטריף מפני חסרון ידיעתו"¹⁷

הרב בוחן את התנהגותו של המארח, הסח לתומו, ומגלה שלא למד מעולם דינים והלכות שחיטה. עם זאת הוא מתמצא בכמה דיני שחיטה ונוהג בחומרה, כדי כך שלעיתים מטריף גם במקרים ששוחט מיומן לא היה מטריף את העוף: "הוא יודע העמדת הסכין ומרגיש בפגימת הסכין ומשחזר היטב עד שיהיה ראוי לשחיטה. כאשר האיש בעצמו הראה לי סכינו ובדקתי כי הסכין ראוי לשחיטה והייתי עומד על גביו לראות את שחיטתו כי יפה שחט, רק יודע ה' [-חמישה] דברים המפסידין [-פוסלים] את השחיטה"¹⁸ והסכין והשחיטה כדת וכהלכה גם קבל על עצמו על איזו ריעותות¹⁸ הן ריעותא הנמצא בעצמות והן איזה ריעותא הנמצא בקנה ובושט ובאיברים פנימיים, הכל מחמיר ומטריף מפני חסרון ידיעתו. על כן באתי להרשות ולסמוך על שחיטתו במקומות אשר לא נמצאים שו"ב"¹⁹.

כתב הסמיכה שניתן למנשה בן מנשה מולאיוף על-ידי הרב יוסף חיים בן פנחס [פנחסוף טשקנט] ביום י"ב באב התרצ"ג (4 באוגוסט 1933)

¹⁷ "זביחה זו האמורה בתורה סתם צריך לפרש אותה ולידע באי זה מקום מן הבהמה שוחטין, וכמה ישעור השחיטה, ובאי זה דבר שוחטין, ומתי שוחטין, והיכן שוחטין, וכיצד שוחטין, ומה הן הדברים המפסידין את השחיטה, ומי הוא השוחט" על כל הדברים האלו צונו בתורה ואמר וזבחת מבקרך וגו' כאשר צויתך ואכלת בשערך וגו' שכל הדברים האלו על פה צוה בהן כשאר תורה שבעל פה שהיא הנקראת מצוה כמו שביארנו בתחלת חבור זה" (רמב"ם, הלכות שחיטה, פרק א, הלכה ה).

¹⁸ ריבוי של רעותא, רעה שלילה צד חומרה בה, לפי אתיליד בה רעותא, נתגלה בשחיטה ספק טרפות (לפי חולין ט, א)

¹⁹ על מידת הקפדנות וההחמרה של רבני בוכרה אנו לומדים מנוסח סמיכת שחיטה הנהוג בבוכרה והמובא ברבין-זרח כוכב מיעקב, עמ' קב.

תעתיק כתב הסמיכה ופירושו

D. Jamshid Yahudi

Merchant & Commission Agent, Kandahar, Afghanistan ,

בדארית באותיות ערביות נכתבה הפירמה: 'אדש ג'משיד יהודי הראתי תג'ר | קמישן איג'נט
המל קנדה'.

כתב הסמיכה נכתב על נייר הפירמה ובה צוין באנגלית ובדארית: 'קנדהאר, אפגניסטן'.

מספרו של המסמך: 514.

מועד כתיבת המכתב הוא: 12 אב יעני מנחם התרצ"ג [- יום שישי, י"ב במנחם-אב התרצ"ג – 4
באוגוסט 1933].

זהו נוסח המסמך:

אנא נפשי²⁰ אגב ארחאי²¹ דרך קנדהאר הייתי נוסע לירושת"ו בב"א²² ונתארחתי באכסניא של
המוכ"ז²³ כ"מ"י²⁴ מנשה בן מ"י²⁵ מנשה בן יוסף חיים מולאיוף²⁶ וראיתי כי אין זולתו תושב
יהודי²⁷ רק הוא ובני ביתו והוא מתעסק בפרקמטא²⁸, אך מפני חסרון שוחט דמתא²⁹, הוא שוחט
עופות בעצמו ואוכל משחיטתו. בראותי כי הוא איש ירא שמים ובעל גמילות חסדים ומכניס
אורחים ומשיח לפי תומו, כי הוא לא למד דינים והלכות שחיטה. רק הוא יודע העמדת הסכין
ומרגיש בפגמת הסכין ומשחזיז היטב עד שיהיה ראוי לשחיטה. כאשר האיש בעצמו הראה לי
סכינו ובדקתי כי הסכין ראוי לשחיטה והייתי עומד על גביו לראות את שחיטתו כי יפה שחט, רק
יודע ה'[-חמישה] דברים המפסידין [-פוסלים] את השחיטה³⁰ והסכין והשחיטה כדת וכהלכה גם
קבל על עצמו על איזו ריעותות³¹ הן ריעותא הנמצא בעצמות והן איזה ריעותא הנמצא בקנה
ובושט ובאיברים פנימיים, הכל מחמיר ומטריף מפני חסרון ידיעתו. על כן באתי להרשות ולסמוך
על שחיטתו במקומות אשר לא נמצאים שו"ב³² ובקיאים ומומחים. אך במקומות אשר שו"ב
דמתא מומחים ובקיאים נמצאים אין לו רשות לשחוט אפילו לעצמו, אכן לשחוט עופות בינו לבין
עצמו ניתן לו רשות במקומות אשר אין נמצאים שו"ב מומחים ומוחזקים ובקיאים אבל בה(י)מות
כלל לא ישחוט עד שילמוד ויטול קבלה [-סמיכה] מחכם. [כדי] לא להכביד משא אשר לא יוכל

²⁰ על-פי מסכת ברכות נה, א: "שעשרת הדברות מתחילות ב"אנכי", והוא ראשי תיבות "אנא
נפשי כתיבת יהיב", שפירושו: אני את עצמי כתבתי ונתתי

²¹ אגב ארחא, בהדמנות, תוך כדי, על פי ברכות ב, ב.

²² לירושלים תיבנה ותיכון במהרה בימינו אמן.

²³ המוסר כתב זה.

²⁴ כבוד מורנו ורבנו ואולי: כבוד מולא.

²⁵ מורנו ורבנו

²⁶ שם משפחתו המקורי היה מולא ובתקופה שבה שהה בבוכרה הוסיף לשמו סיומת 'יוף' [בן]
שהייתה מקובלת בקרב יהודי בוכרה.

²⁷ בעיר קנדהאר, בירתה הקודמת של אפגניסטן החל משנת 1747. קנדהאר הוקמה לפי
המסורת בשנת 330 לפני הספירה על-ידי אלכסנדר הגדול. השם 'קנדהאר' (Gandhara) נגזר
מהשם אלכסנדריה או Iskandriya. בשנת 1776 עברה הבירה לקאבול.

²⁸ פרקמטיה – מסחר.

²⁹ בעיר.

³⁰ "זביחה זו האמורה בתורה סתם צריך לפרש אותה ולידע באי זה מקום מן הבהמה שוחטין, וכמה שיעור
השחיטה, ובאי זה דבר שוחטין, ומתי שוחטין, והיכן שוחטין, וכיצד שוחטין, ומה הן הדברים המפסידין את
השחיטה, ומי הוא השוחט, ועל כל הדברים האלו צונו בתורה ואמר וזבחת מבקרך וגו' כאשר צויתך ואכלת
בשעריך וגו' שכל הדברים האלו על פה צוה בהן כאשר תורה שבעל פה שהיא הנקראת מצוה כמו שביארנו
בתחלת חבור זה" (רמב"ם, הלכות שחיטה, פרק א, הלכה ה).

³¹ ריבוי של רעותא, רעה, שלילה שצד חומרה בה, לפי אתיליד בה רעותא, נתגלה בשחיטה
ספק טרפות (לפי חולין ט, א)

³² שוחטים ובודקים.

אנוש לסבול אודות הנמלטים הנוסעים לירושת"ו³³ מפני טורח הדרך הרחוקה ובפרט מפני החלשות ומזג האויר ושרב ושמש יען כי כל הדרכים בחזקת סכנה לכן באתי להקל עול בא[ו]רחים עוברי דרך להשיב נפשם מפני טורח הדרך והרשיתי לאיש הנז"ל [-הנזכר לעיל] לשחוט עופות בשבילו ובשביל העברים הא[ו]רחים עוברי דרך וצור ישראל יצילנו מכל מכשול ועון ולא יבא תקלא ע"י ח"ו³⁴.

ובאתי על החתום ולאמו"ץ [ולאמת וצדק] כתחז"ל [כתקנת חכמינו זכרונם לברכה] והכל

שריר

ובריר וקים³⁵

הצ'[-הצער] יוסף חיים בן פינחס

היהודי האפגאני בקנדהאר פתח את ביתו בפני יהודי מרכז אסיה הקומוניסטית, הגונבים את הגבול לאפגניסטן בדרך הייסורים לארץ ישראל. הם עוברים את קנדהאר ומשם ממשיכים לנמלי הים של הודו. הם מתאכסנים בביתו של המארח הנדיב ולדברי המסמך: "בראותי כי הוא איש ירא שמים ובעל גמילות חסדים ומכניס אורחים", שפותח שערי ביתו לאכסון הפליטים, המבקשים לעלות לארץ ישראל, ומוצאים מרגוע זמני בקנדהאר לקראת המשך הדרך הקשה. הרב יוסף חיים בן פנחס, הרואה עין בעין את מצוקת הפליטים, והוא מקל בעניין הסמיכה לשחיטה מתוך הכרת המצב המיוחד, שהוא בבחינת פיקוח נפש: "יען כי כל הדרכים בחזקת סכנה לכן באתי להקל עול בא[ו]רחים עוברי דרך להשיב נפשם מפני טורח הדרך והרשיתי לאיש הנז"ל [-הנזכר לעיל] לשחוט עופות בשבילו ובשביל העברים הא[ו]רחים עוברי דרך".

³³ הימים ימי הבריחה ההמונית של יהודים בוכרים בעקבות הנא"פ [התוכנית הכלכלית החדשה של לנין], שבעקבותיה הוחרם רכוש יהודי והחלו גזירות קשות. יהודים ברחו על נפשם כשלא אחת הותירו מאחוריהם משפחה שלימה. הם גנבו את הגבול לאפגניסטן או לאיראן. במקרה שלפנינו מדובר ביהודים בוכרים שגנבו את הגבול לאפגניסטן ובדרכם לארץ עוברים את העיר קנדהאר בדרכם לקאבול או למעבר הגבול הקרוב לקנדהאר. יהושע-רז-מנדחי ישראל באפגניסטן (1992).

³⁴ ולא תבוא תקלה על ידו חס ושלו.

³⁵ אלו מילות סיום בשטרות לפני החתימה ובעיקר בנוסח של כתובות בעדות ישראל השונות, שפירושן מאושר וקיים באופן ודאי. במקורו ממסכת בבא בתרא קסא, א ("ולא אמרו מחק פסול (בשטר) אלא במקום שריר וקים"). ובירושלמי, גיטין נ, ג ("קים שריר וברור").

כתב הסמיכה

כתב הסמיכה שניתן למנשה בן מנשה מולאיוף על-ידי הרב יוסף חיים בן פנחס [פנחסון טשקנטי] ביום י"ב באב התרצ"ג (4 באוגוסט 1933)

תעתיק כתב הסמיכה ופירושו

D. Jamshid Yahudi

Merchant & Commission Agent, Kandahar, Afghanistan ,

בדארית באותיות ערביות נכתבה הפירמה: 'דאדש ג'משיד יהודי הראתי תג'ר ! קמישן איג'נט המל קנדה'.

כתב הסמיכה נכתב על נייר הפירמה ובה צוין באנגלית ובדארית: 'קנדהאר, אפגניסטן'.

מספרו של המסמך: 514.

מועד כתיבת המכתב הוא: 12 אב יעני מנחם התרצ"ג [- יום שישי, י"ב במנחם-אב התרצ"ג - 4 באוגוסט 1933].

זוה נוסח המסמך:

אנא נפשאי³⁶ אגב ארחאי³⁷ דרך קנדהאר הייתי נוסע לירושת"ו בב"א³⁸ ונתארחתי באכסניא של המוכ"ז³⁹ כ"מ"ו⁴⁰ מנשה בן מ"ו⁴¹ מנשה בן יוסף חיים מולאיון⁴² וראיתי כי אין זולתו תושב יהודי⁴³ רק הוא ובני ביתו והוא מתעסק בפרקמטא⁴⁴, אך מפני חסרון שוחט דמתא⁴⁵, הוא שוחט עופות בעצמו ואוכל משחיטתו. בראותי כי הוא איש ירא שמים ובעל גמילות חסדים ומכניס אורחים ומשיח לפי תומו, כי הוא לא למד דינים והלכות שחיטה. רק הוא יודע העמדת הסכין ומרגיש בפגימת הסכין ומשחזיז היטב עד שיהיה ראוי לשחיטה. כאשר האיש בעצמו הראה לי סכינו ובדקתי כי הסכין ראוי לשחיטה והייתי עומד על גביו לראות את שחיטתו כי יפה שחט, רק יודע ה'ן-חמישה] דברים המפסידין [-פוסלים] את השחיטה⁴⁶ והסכין והשחיטה כדת וכהלכה גם קבל על עצמו על איזו ריעותות⁴⁷ הן ריעותא הנמצא בעצמות והן איזה ריעותא הנמצא בקנה ובושט ובאיברים פנימיים, הכל מחמיר ומטריף מפני חסרון ידיעתו. על כן באתי להרשות ולסמוך על שחיטתו במקומות אשר לא נמצאים שו"ב⁴⁸ ובקאים ומומחים. אך במקומות אשר שו"ב דמתא מומחים ובקאים נמצאים אין לו רשות לשחוט אפילו לעצמו, אכן לשחוט עופות בינו לבין עצמו ניתן לו רשות במקומות אשר אין נמצאים שו"ב מומחים ומוחזקים ובקאים אבל בה(י)מות כלל לא ישחוט עד שילמוד ויטול קבלה [-סמיכה] מחכם. [כדי] לא להכביד משא אשר לא יוכל אנוש לסבול אודות הנמלטים הנוסעים לירושת"ו⁴⁹ מפני טורח הדרך הרחוקה ובפרט מפני החלשות ומזג האויר ושרב ושמשי יען כי כל הדרכים בחזקת סכנה לכן באתי להקל עול בא[ן] רחים עוברי דרך להשיב נפשם מפני טורח הדרך והרשיתי לאיש הנז"ל [-הנזכר לעיל] לשחוט עופות בשבילו ובשביל העברים הא[ן] רחים עוברי דרך וצור ישראל יצילנו מכל מכשול ועון ולא יבא תקלא ע"י ח"ו⁵⁰.

ובאתי על החתום ולאמו"ץ [ולאמת וצדק] כתחז"ל [כתקנת חכמינו זכרונם לברכה] והכל

שריר

ובריר וקים⁵¹

הצ'[-הצער] יוסף חיים בן פינחס

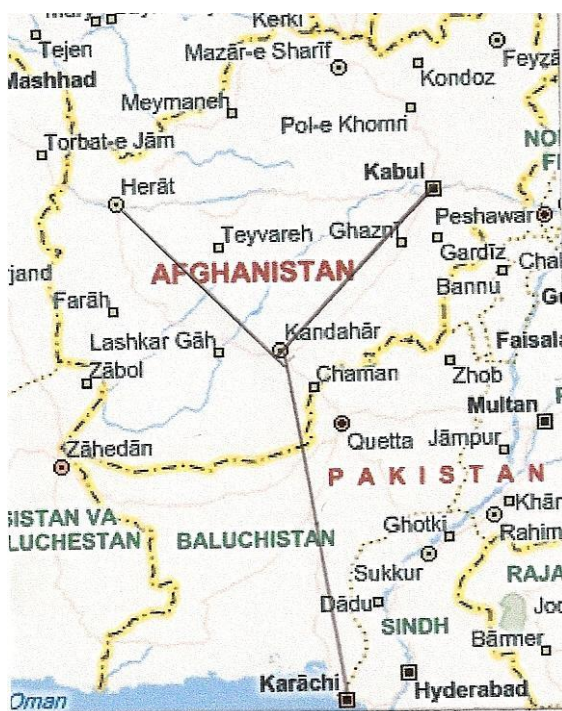
³⁶ על-פי מסכת ברכות נה, א: "שעשרת הדברות מתחילות ב"אנכי", והוא ראשי תיבות "אנא נפשאי כתיבת יהיבת", שפירושו: אני את עצמי כתבתי ונתתי
³⁷ אגב אורחא, בהזדמנות, תוך כדי, על פי ברכות ב, ב.
³⁸ לירושלים תיבנה ותיכון במהרה בימינו אמן.
³⁹ המוסר כתב זה.
⁴⁰ כבוד מורנו ורבנו ואולי: כבוד מולא.
⁴¹ מורנו ורבנו
⁴² שם משפחתו המקורי היה מולא ובתקופה שבה שהה בבוכרה הוסיף לשמו סיומת 'יוף' [בן] שהייתה מקובלת בקרב יהודי בוכרה.
⁴³ בעיר קנדהאר, בירתה הקודמת של אפגניסטן (בשנים 1747-1772). קנדהאר הוקמה לפי המסורת בשנת 330 לפני הספירה על-ידי אלכסנדר הגדול. השם 'קנדהאר' (Gandhara) נגזר מהשם אלכסנדריה או Iskandriya.
⁴⁴ פרקמטא – מסחר.
⁴⁵ בעיר.

⁴⁶ "זביחה זו האמורה בתורה סתם צריך לפרש אותה ולידע באי זה מקום מן הבהמה שוחטין, וכמה שיעור השחיטה, ובאי זה דבר שוחטין, ומתי שוחטין, והיכן שוחטין, וכיצד שוחטין, ומה הן הדברים המפסידין את השחיטה, ומי הוא השוחט, ועל כל הדברים האלו צונו בתורה ואמר וזבחת מבקרך וגו' כאשר צויתך ואכלת בשערך וגו' שכל הדברים האלו על פה צוה בהן כשאר תורה שבעל פה שהיא הנקראת מצוה כמו שביארנו בתחלת חבור זה" (רמב"ם, הלכות שחיטה, פרק א, הלכה ה).
⁴⁷ ריבוי של רעותא, רעה, שלילה שצד חומרה בה, לפי אתיליד בה רעותא, נתגלה בשחיטה ספק טרפות (לפי חולין ט, א)
⁴⁸ שוחטים ובודקים.
⁴⁹ הימים ימי הבריחה ההמונית של יהודים בוכרים בעקבות הנא"פ [התוכנית הכלכלית החדשה של לנין], שבעקבותיה הוחרם רכוש יהודי והחלו גזירות קשות. יהודים ברחו על נפשם כשלא אחת הותירו מאחוריהם משפחה שלימה. הם גנבו את הגבול לאפגניסטן או לאיראן. במקרה שלפנינו מדובר ביהודים בוכרים שגנבו את הגבול לאפגניסטן ובדרכם לארץ עוברים את העיר קנדהאר בדרכם לקאבול או למעבר הגבול הקרוב לקנדהאר. יהושע-רז-מנדחי ישראל באפגניסטן (1992).

⁵⁰ ולא תבוא תקלה על ידו חס ושלום.
⁵¹ אלו מילות סיום בשטרות לפני החתימה ובעיקר בנוסח של כתובות בעדות ישראל השונות, שפירושו מאושר וקיים באופן ודאי. במקורו ממסכת בבא בתרא קסא, א ("ולא אמרו מחק פסול (בשטר) אלא במקום שריר וקים"). ובירושלמי, גיטין נ, ג ("קים שריר וברור").

סופה של הפרשה: הבריחה מקנדהאר לקראצ' ומשם לארץ ישראל

משה חי בן מנשה, בנו של מנשה בן מנשה, המתגורר כיום בהוד השרון הוא צייר אמן ובעבר יהלומן, סיפר למחבר המאמר על קורות משפחתו, שנאלצה לברוח על נפשה מקנדהאר: "בשנת 1935 השלטונות בקאבול טפלו אשמת רצח על יהודי. הנאשם ברח על נפשו ומצא מקלט בביתו של אבי מנשה בן מנשה מולאיוף בקנדהאר. מפקד משטרת קנדהאר, שנהג לקבל דמי לא יחרץ ממנו, הודיע לאבי כי עליו לעזוב מייד את קנדהאר, שאם לא כן יאלץ לכבול אותו באזיקים ולהעבירו למשפט בבירה קאבול בעוון מתן מקלט לעברייני נמלט והוא עלול לשלם בחייו. ברשותו של אבי היו מאה לירות שטרלינג, סכום שווה ערך

לכ-\$5,000 בימינו.

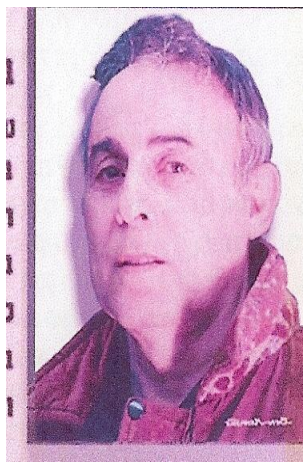
קנדהאר ממוקמת 482 ק"מ דרומית-מערבית לקאבול
ו-550 ק"מ דרומית מזרחית להראת. 920 ק"מ בקו אווירי בין קנדהאר לקראצ'
בין הראת לקאבול כיום המעבר דרך כביש A77 כ-840 ק"מ

אבי נעל את החנות ואת ביתו והפקיד את המפתחות בידי ידיד. נטל עמו את אמי לאה, שתי אחיותיי שושנה בת השלוש ומרים בת השנה וחצי ואת העוזרת זילפה שעבדה בביתם. הם עלו על משאית שהביאה אותם לקראצ'⁵². אמי סיפרה על תנאי המחיה הקשים שעברו עליהם במסלול הבריחה: 'השמים היו לנו לשמיכה והארץ למזרן' [אָסמאַן לוף מא בוד – ו זַמין דושפֿ"ן]. הם מצאו מקלט בבית הכנסת של יהודי

⁵² קראצ' היא העיר המאוכלסת ביותר בפקיסטן (בימינו כ-13 מיליון תושבים). הייתה בירת פקיסטן משנת עצמאותה 1947 ועד לשנת 1958, שאז הועברה הבירה לאסלאמאבאד. עד 1947 הייתה חלק מהודו עד הקמתה של פקיסטן העצמאית. עד אז ישבו בה כ-2,500 יהודים. בשל גילויי איבה כלפיהם, עזבו רוב יהודי פקיסטן את המדינה. היהודים הספורים שנותרו במדינה מרוכזים בעיקר בקראצ'.

עיראק בקראצ'י, שם למד אבא דיני שחיטה כהלכה ואף קיבל סמיכה מלאה כדת וכדין. לפרנסתו עסק בכל מלאכה מזדמנת: הוא שימש סופר סת"ם, שוחט וקצב בקראצ'י. בזמן היעדרו של החזן הקבוע עבר לפני התיבה והיה מפעילי הקהילה. בין לבין עבד גם כספר ובמקביל למד רפואה עממית וקיבל הסמכה של 'חכים', שהתיר לו לעסוק בריפוי. משלמד את שפת המקום – אורדו – זכה לאזרחות הודית ונתמנה על-ידי השלטונות כממונה אזורי על הספקה ממשלתית של כל סוגי הדגנים – שעורה, חיטה, דורה ועוד". מוסיף ומספר בן זקונוי משה חי:

בשנת 1939, בהיותו בן 50 שנה, נולדתי אני. במשך שנתיים – מגיל 6 עד 8 – למדתי בבית ספר אנגלי בקראצ'י. בשנת 1948, עם הקמת המדינה, שלח אותי, בן ה-8, אבי לארץ עם אחותי מרים, בת ה-17, שנטלה אחריות כבדה לשלומי ולחינוכי. למדנו בכמה מוסדות של עליית הנוער, קודם בכרכור ואח"כ בירושלים, ומשם הועברתי לתיכון החקלאי 'עליה פתח-תקוה' (כיום אמי"ת). בגיל 18 משה התגייסתי לנח"ל ולאחר שחרורי מן הצבא למדתי ציור בבצלאל ובבלגיה. לפרנסתי התמחיתי בענף יהלומים באפריקה ובישראל. אבי עלה ארצה מפקיסטן בשנת 1961, בהיותו בן 71 שנים. בשנת 1971 בהיותו בן 81 הלך לעולמו ונטמן בבית העלמין בחולון".

הבן משה חי בן מנשה,
צייר ויהלומן

הנה כי כן, לפנינו תעודה הלכתית והיסטורית כאחת, המספרת על קורותיהם של הפליטים הנמלטים ממרכז אסיה הסובייטית ועל הסיוע שזכו לו בשם הסולידאריות היהודית באפגניסטן ובאיראן. לא אחת המסייעים נאלצו לשלם מחיר כבד בגין הסיוע ההומאני שהגישו לאחיהם היהודים במצוקה. הפשרה ההלכתית של רבה של טשקנט בנסיבות המקום והזמן ראויה לעיון מעמיק.

ביבליוגרפיה

- בנדרה-נאפ** – V N. Bandera "New Economic Policy (NEP) as an Economic Policy." (1963) 71, no. 3 (*The Journal of Political Economy*).
בן-צבי-מחקרים ומקורות (תשכ"ו) – יצחק בן צבי, *מחקרים ומקורות*, יד בן-צבי, ירושלים תשכ"ו. 608 עמ' + לא לוחות.
- דופרי-אפגניסטן (1980)** – Louis Dupree, *Afghanistan*, Princeton New Jersey, xxiv+778 – (1980).pp
- יהושע-רז-מנדחי ישראל באפגניסטן (1992)** – בן-ציון יהושע-רז, *מנדחי ישראל באפגניסטן לאנוסי משהד באיראן*, מוסד ביאליק, ירושלים 1992. 579 עמ' + 48 לוחות.
- מיזד לארץ הקדש** – *תולדות יהודי יזד שבפרס ועלייתם לארץ הקודש*. ליקט וערך יוסף שרגא, תפארת ירושלים, תשמ"ז. 354 עמ'.
- מישאל-בין אפגניסטן לא"י** – ישראל מישאל, *בין אפגניסטן לארץ-ישראל – מזכרונותיו של נשיא הקהילה בצפון אפגניסטן*. התקין והוסיף מבוא ואפילוג: בן-ציון יהושע. ועד עדת הספרדים. ירושלים תשמ"א. 211 עמ'.
- מזרחי-בין ישראל לפרס** – חנינא מזרחי – *יהודי פרס*, דביר, תל-אביב תשי"ט. 224 עמ'.
- נצר-יהודי איראן-אמנון נצר (עורך), יהודי איראן – עברם, מורשתם וזיקתם לארץ-ישראל**. חולון-תל-אביב תשמ"ח. ח+170 עמ' + 16 לוחות.
- פוזיילוב-מבוכרה לירושלים (תשנ"ו)** – גיורא פוזיילוב, *מבוכרה לירושלים – עלייתם והתיישבותם של יהודי בוכרה בארץ ישראל תרכ"ח-תש"ח (1868-1948)*. משגב ירושלים, תשנ"ה. XI+436 עמ'.
- קגנוביץ- בריחת יהודי בוכרה** – אלברט קגנוביץ, *הרקע המדיני והסוציו-אקונומי שגרם לבריחת יהודי בוכרה מאסיה התיכונה (1920-1930)*, העיתון הבוכרי, גיליון 194 (ינואר 2011 – טבת-שבט תשע"א), עמ' 12.
- רבין-זרח כוכב מיעקב (תשמ"ט)** – הרב יצחק הכהן רבין, *זרח כוכב מיעקב כמוהר"ר חזקיה הכהן רבין זצוק"ל – תולדותיהם והליכותיהם בקודש של רבני בוכרה*, ירושלים תשמ"ט.

Sheldon L. Richman "War Communism to NEP: The Road from – ריצ'מן-נאפ –
Serfdom", *The Journal of Libertarian Studies*, V, no. 1 (1981): (accessed Mar 4,
.2009), 93